

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ნათია დაღელიშვილი

ქართული ფირმების საექსპორტო საქმიანობის დივერსიფიკაცია
ევროკავშირის ბაზრებზე

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

თბილისი

2016

ნაშრომი შესრულებულია: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტზე საერთაშორისო ბიზნესის კათედრაზე

მეცნიერ-ხელმძღვანელი: **დავით სისარულიძე**
ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ოფიციალური შემფასებლები: **დავით ნარმანია**
პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ვახტანგ ჭარაია,
ეკონომიკის დოქტორი
გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი,
ბიზნესისა და მართვის სკოლა

დისერტაციის დაცვა შედგება: 2017 წლის 2 თებერვალს, 15:00 საათზე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: 0179, თბილისი, ჭავჭავაძის გამზ. 1, თსუ I კორპუსი, აუდიტორია №107.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი მ. ლობჯანიძე

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

საკითხის აქტუალობა. საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმებას ხელი მოეწერა 2014 წლის 27 ივნისს, რამაც ახალი შესაძლებლობები შექმნა ქართული კომპანიებისთვის მსოფლიოში უმსხვილეს ბაზარზე ეკონომიკური ინტეგრაციისთვის. ქართული ფირმებისათვის შესაძლებელი გახდება ევროკავშირის 28 ქვეყანასთან უპრეცედენტო ვაჭრობის ლიბერალიზაცია საქონელსა და მომსახურებაზე სატარიფო ბარიერების სრული აღმოფხვრით. გარდა ამისა, ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (DCFTA – ასოცირების შესახებ შეთანხმების ვაჭრობის კომპონენტი) ასევე გულისხმობს ქართული კომპანიების ხელშეწყობას ექსპორტის დივერსიფიკაციის თვალსაზრისით როგორც გეოგრაფიული, ისე სასაქონლო ნიშნით. ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების ბაზრების იდენტიფიცირება და ინტერნაციონალიზაციის პროცესის თუ დივერსიფიკაციის ანალიზი, ასოცირების შესახებ შეთანხმების კონტექსტით, წარმოადგენს ნაშრომის ძირითად მიმართულებას.

ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია იმ გარემოებაზე, რომ ასოცირების შესახებ შეთანხმება შესაძლებლობაა, საქართველო გახდეს მოდერნიზებული ქვეყანა, განახორციელოს რეფორმები, განვითარდეს და ისარგებლოს იმ პრივილეგიებით, რომლებიც ევროკავშირთან თანამშრომლობას მოაქვს. ასოცირების შესახებ შეთანხმების იმპლემენტაცია გულისხმობს ხანგრძლივ რეფორმირების პროცესს. შემუშავებულია საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების დღის წესრიგი, რომელშიც ასახულია შეთანხმების ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის კომპონენტის განხორციელების პრიორიტეტები 2014-2016 წლებისთვის. საქართველომ უკვე აიღო ვალდებულებები და დაიწყო შეთანხმების განხორციელებისათვის საჭირო ღონისძიებების გატარება. ამ ეტაპზე მიმდინარეობს ეროვნული კანონმდებლობის ფუნდამენტური გადახედვა, მისი გაუმჯობესება და ევროკავშირის კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში მოყვანა (ჰარმონიზაცია).

სადისერტაციო ნაშრომში კომპლექსურადაა შესწავლილი სავაჭრო ურთიერთობების სრულიად ახალი განზომილების სარგებელი, რაც შეიძლება მიიღონ ქართულმა ფირმებმა ევროკავშირის ბაზარზე ექსპორტის დივერსიფიკაციით, ასევე გაანალიზებულია ის ძირითადი პრობლემები, რასაც აწყდებიან ექსპორტიორი კომპანიები წარმოების თუ რეალიზაციის პროცესში. გარდა ამისა, გაანალიზებულია ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის ძირითადი სტრატეგიები და

არსებული გამოწვევები ინტერნაციონალიზაციის თვალსაზრისით, ასევე მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობების მქონე ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან ექსპორტის სტრუქტურის ანალიზი და დივერსიფიკაციის ხარისხის შეფასება როგორც სასაქონლო, ისე გეოგრაფიული ნიშნით.

სადისერტაციო ნაშრომის მიზანი. კვლევის მიზანია ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ შეთანხმების, კერძოდ ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის (DCFTA) ფარგლებში ქართული ფირმების საექსპორტო საქმიანობის დივერსიფიკაციაზე მოქმედი ფაქტორების შესწავლა.

ძირითადი მიზნიდან გამომდინარე, კვლევის ამოცანებია:

- ✓ ექსპორტის დივერსიფიკაციასთან დაკავშირებული ქართველი და უცხოელი მეცნიერების ნაშრომების სისტემური ანალიზი;
- ✓ საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობების დინამიკის ანალიზი;
- ✓ ევროკავშირის ბაზარზე ქართული ფირმების ინტერნაციონალიზაციის პროცესი და ხელისშემშლელი ფაქტორების გამოვლენა;
- ✓ ქართული ფირმების საგარეო ბაზრებზე შედწევის სტრატეგიების განსაზღვრა;
- ✓ ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის გაგენის შესწავლა ქართული ფირმების ინტერნაციონალიზაციის პროცესზე;
- ✓ მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობების მქონე ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან დივერსიფიკაციის ხარისხის შეფასება;
- ✓ ქართული ფირმების ინტერნაციონალიზაციის მოდელის შემუშავება ევროკავშირის ბაზარზე.

კვლევის საგანი და ობიექტი. სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის საგანია ქართული ფირმების საექსპორტო საქმიანობის დივერსიფიკაციის პროცესი ევროკავშირის ბაზარზე. კვლევის ობიექტია ქართული ფირმები, რომლებიც ახორციელებენ ექსპორტს ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში.

სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე. ნაშრომის ზოგადი მეცნიერული სიახლე ევროკავშირის ბაზარზე ინტერნაციონალიზაციის პროცესის საკითხების კომპლექსურ, სისტემურ ანალიზში მდგომარეობს. ხშირ შემთხვევაში ეს საკითხი დანაწევრებულად განიხილება და ფრაგმენტულად ხდება განვითარების სურათის წარმოდგენა. ამ ნაშრომის სიახლე კი სწორედ ინტერნაციონალიზაციისა და

ექსპორტის დივერსიფიკაციის ინსტრუმენტების მნიშვნელოვანი წილის სისტემურ განხილვასა და ჩვენ მიერ წარმოებული კვლევის ანალიზს ეთმობა:

- ✓ ევროკავშირთან სავაჭრო ურთიერთობების ანალიზის დინამიკის საფუძველზე, სადაც აქცენტი კეთდება ასოცირების შესახებ შეთანხმების მნიშვნელობაზე, გამოვლენილია ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების პოზიტიური გავლენა ქართულ ექსპორტიორ ფირმებზე.
- ✓ განისაზღვრა ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის სტრატეგიები და დივერსიფიკაციის პროცესი, შეფასდა ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების და სახელმწიფო პროგრამების დადებითი გავლენა ქართული ფირმების ინტერნაციონალიზაციის პროცესზე და გამოვლინდა ძირითადი დამაბრკოლებელი ფაქტორები ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის პროცესში.
- ✓ SWOT ანალიზის საშუალებით გამოვლენილია ასოცირების შესახებ შეთანხმების ძლიერი და სუსტი მხარეები, ასევე შესაძლებლობები და საფრთხეები.
- ✓ კომპლექსურადაა შესწავლილი კვლევის შედეგად გამოვლენილი მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობების მქონე ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან და ექსპორტის ზრდის სამომავლო პერსპექტივის მქონე ევროკავშირის წევრ ქვეყნასთან უმსხვილესი სასაქონლო პოზიციებით (4-ნიშნა სასაქონლო კოდის მიხედვით) ვაჭრობის კონცენტრაციის დონე.
- ✓ შემუშავებულია ქართული ფირმების ინტერნაციონალიზაციის პროცესის მოდელი, რომელიც დეტალურად წარმოაჩენს ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის პროცესს ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების კონტექსტით.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა. სადისერტაციო ნაშრომში მოცემული კვლევის თეორიული დებულებები, უცხოური გამოცდილების ანალიზი, ჩატარებული კვლევის შედეგები და დასკვნები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ევროკავშირის ბაზარზე ქართველი ექსპორტიორი კომპანიების მიერ საკუთარ საქმიანობაში გარკვეული მიმართულების დახვეწის ან რეკომენდაციის მიზნით.

რაც შეეხება დისერტაციაში წარმოდგენილ პრაქტიკულ კვლევას, სადაც საუბარია ქართული ექსპორტის წარმომადგენლების შედარებით სტრატეგიებზე, მათ წინაშე არსებულ გამოწვევებზე, როგორც სასაქონლო, ასევე გეოგრაფიული ნიშნით დივერსიფიკაციასა და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების მნიშვნელობაზე (DCFTA), იგი მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად შეიძლება იქცეს ექსპორტის მხარდაჭერის ინსტიტუციებისა თუ ამ სფეროს წარმომადგენლებისათვის, ასევე პოტენციური ექსპორტიორებისათვის. კვლევის პროცესში შემუშავებული მოდელი – ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზარზე შედარებით მოდელი – მნიშვნელოვან გზამკვლევს წარმოადგენს ექსპორტირების პროცესზე ასოცირების შესახებ შეთანხმების და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების გაგენაზე ინტერნაციონალიზაციისა და დივერსიფიკაციის პროცესში. გარდა ამისა, კვლევის შედეგების ანალიზი მნიშვნელოვან სიახლეს შეიძლება წარმოადგენდეს ევროინტეგრაციის საკითხებზე მომუშავე არასამთავრობო სექტორისთვის, მათ შორის აღმოსავლეთ პარტნიორობის სამოქალაქო საზოგადოების ფორუმის საქართველოს ეროვნული პლატფორმის შესაბამისი სამუშაო ჯგუფების წევრი ორგანიზაციებისთვის.

ასევე ნაშრომში წარმოდგენილი თეორიული დებულებები და კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მეთოდური მასალის სახით შემდეგი სასწავლო დისციპლინების – „საერთაშორისო ბიზნესი“, „საერთაშორისო მენეჯმენტი“, „საერთაშორისო მარკეტინგი“ და მოცემულ თემატიკასთან შესაბამისი სხვა საგნების სწავლების თვალსაზრისით.

ნაშრომის აპრობაცია და პუბლიკაცია. დისერტაცია განხილული იქნა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საერთაშორისო ბიზნესის კათედრის სხდომაზე.

გარდა ამისა, სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის ცალკეული შედეგები წარმოდგენილ იქნა ორ საერთაშორისო კონფერენციაზე რიო დე ჟანეიროსა და გორში, ასევე კვლევის შედეგების გაცნობა მოხდა ვარშავის უნივერსიტეტში სპეციალურად შექმნილი კომისიის წინაშე (სადაც დოქტორანტი იმყოფებოდა კვლევის პროცესში) და ახალგარდა მეცნიერთა კონფერენციაზე დაბა ბაკურიანში.

მნიშვნელოვან გარემოებას წარმოადგენს მოცემული კვლევის ფარგლებში მოპოვებული გამარჯვება შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ გამოცხადებულ დოქტორანტთა კონკურსში. პროექტის შესრულების

ყოველკვარტლური, ფინანსური და აკადემიური ნაწილი ზემოხსენებული ფონდის მონიტორინგის სამსახურის მიერ დადებითად იქნა შეფასებული.

პირველი თავი: ფირმების საექსპორტო საქმიანობაზე მოქმედი ფაქტორები

პირველი თავი სამი ქვეთავისგან შედგება: ა) „ფირმების ინტერნაციონალიზაციის თეორიის საფუძვლები“, ბ) „ექსპორტის დივერსიფიკაციის თეორიული მიმოხილვა“ და გ) „კვლევის მეთოდოლოგია“. პირველი ქვეთავი განიხილავს ფირმების ინტერნაციონალიზაციის თეორიებს და სხვადასხვა მეცნიერების შრომების ანალიზის საფუძველზე ხსნის, თუ რატომ, როდის და როგორ ერთვება ფირმა საერთაშორისო ბიზნესში. სავაჭრო ურთიერთობების ახსნის პროცესი იწყება დანიინგის ვაჭრობისა და ინვესტიციების ანალიზით (დანიინგი, 1995, 251); კარლსონის მიერ იმის დადგენით, თუ როგორ შეეძლოთ ფირმებს მცირე ინფორმაციის საფუძველზე მოეხდინათ საინვესტიციო ქცევის ფორმირება (კარლსონი, 1966); ე.წ. „უფსალას მოდელის“ განხილვით (იოჰანსონი და ვალნე, 1977); ბაქლისა და კასონის კვლევებით ფირმის ზრდის თეორიის შესახებ (ბაქლი და კასონი, 1976); რაიმონდ ვერნონის მიხედვით, სადაც ინტერნაციონალიზაციის პროცესი ახსნილია პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფციის მეშვეობით (ვერნონი, 1966, 1979); გადაწყვეტილების მიღების პროცესის მოდელით აარონის მიხედვით (აარონი, 1966); იოჰანსონისა და მატსონის მიერ შემუშავებული ინტერნაციონალიზაციის პროცესის ქსელური ხედვით (იოჰანსონი და მატსონი, 1988); ჯ. დანიინგის მიერ შემოთავაზებული ეკლექტიკური მოდელით (დანიინგი, 1981, 1996) და ა.შ. დისერტაციის ამ ნაწილში ფორმულირდება პირველი ფუნდამენტური შეკითხვა, რომელსაც პასუხი გაეცემა კვლევის შედეგების მიხედვით:

როგორ ხდება ქართული ფირმების ინტერნაციონალიზაციის პროცესი? შეღწევის რომელ სტრატეგიებს მიმართავენ ქართული კომპანიები ევროკავშირის ბაზრებზე?

მეორე ქვეთავი, „ექსპორტის დივერსიფიკაციის თეორიული მიმოხილვა“ ეხება ექსპორტის ზრდისა და დივერსიფიკაციის შესაძლებლობებს სხვადასხვა მეცნიერების შრომების მიხედვით, მათ შორის, ჰამელსის ექსპორტის ზრდის შესაძლებლობებით (ჰამელსი, 2005); რომერის მიერ დივერსიფიკაციის იდენტიფიცირებით, როგორც წარმოების ფაქტორის (რომერი, 1990); ზილიბოტის მიერ დივერსიფიკაციის საფუძველზე საინვესტიციო რისკის გადანაწილების თეორიით

(ზილიბოტი, 1997); კლინგერისა და ლედერმანის ანალიზით ექსპორტისა და განვითარების დონეს შორის კავშირის შესახებ (კლინგერი და ლედერმანი, 2004); ლავის მიერ არასტაბილურობის შესამცირებლად სხვადასხვა სექტორების დივერსიფიკაციის აუცილებლობით (ლავი, 1986); პინერესისა და ფერანტინოს კვლევით, რომ ექსპორტის დივერსიფიკაციასა და ეკონომიკურ ზრდას შორის არსებობს დადებითი ურთიერთქმედება (გუტიერეს-პინერესი და ფერანტინო, 2000); ლევინისა და როთის მიგნებით ჰორიზონტალური დივერსიფიკაციის როლის შესახებ (ლევინი და როთი, 1997); ფინსტრასა და კის მიგნებით, რომ რომ 10%-იანი ზრდა ექსპორტის დივერსიფიკაციაში 1.3%-ით ზრდის ქვეყნის პროდუქტიულობას (ფინსტრა და კი, 2004); კავუსგილის მიერ გაყიდვების ბაზრის დივერსიფიკაციის აუცილებლობით (კავუსგილი, 1984) და ა.შ.

საექსპორტო საქმიანობის ინტენსიფიკაციის პროცესში სახელმწიფოს როლს ეხმიანება საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია 2020, სადაც გამოკვეთილია სახელმწიფოს ქმედითი როლი არსებულ და პოტენციურ სავაჭრო პარტნიორებთან საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობების გადრმავეებისა და განვითარების, საერთაშორისო ბაზრებზე საქართველოს ექსპორტიორების ინტერესების დაცვის, ხარისხის ეროვნული ინფრასტრუქტურის განვითარების და ა.შ., რაც გულისხმობს ექსპორტის ზრდას და საექსპორტო პროდუქტის დივერსიფიკაციას, კომპანიების ახალ ბაზარზე შეღწევის და დამკვიდრების ზრდას.

სტრატეგიის მიხედვით, 2020 წლისთვის ნავარაუდევია 5 ყველაზე მსხვილი საექსპორტო პროდუქტის პროცენტული წილის ზრდა და კონცენტრაციის ნიშნულის 0.3-მდე დაყვანა და ვაჭრობის შესაძლებლობის ინდექსის 38-ე პოზიციიციიდან 25-ე ადგილზე გადანაცვლება, რაც საკმაოდ პოზიტიური პროგნოზია. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ვაჭრობის შესაძლებლობის ინდექსის პოზიციის გაუმჯობესების ძირითადი გამოწვევა გულისხმობს საგარეო ვაჭრობასთან დაკავშირებული სირთულეების გადალახვას, რაც ძნელად სავარაუდოა 2020 წლისთვის პროგნოზირებულ ნიშნულს მიუახლოვდეს. ამასთან, უაღრესად პოზიტიურ საპროგნოზო მაჩვენებელს წარმოადგენს 5 ყველაზე მსხვილი საექსპორტო პროდუქტის პროცენტული წილის დაყვანა 0.3 ნიშნულზე, ვინაიდან მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობების მქონე ქვეყნებთან კონცენტრაციის ხარისხი, როგორც წესი, აღემატება 0.5-იან ნიშნულს.

გაყიდვების ბაზრის დივერსიფიკაცია წარმოადგენს კომპლექსურ სტრატეგიულ გადაწყვეტილებას, რომელზეც გავლენას ახდენს მრავალი ფაქტორი. ზეგავლენის მომხდენი პერსპექტივა, რომელიც იდენტიფიცირებას ახდენს გეოგრაფიული თუ ადგილმდებარეობის ნიშნის მიხედვით გაყიდვების დივერსიფიკაციაზე, გულისხმობს კვლევის პროცესში წარმოჩენილ მეორე ფუნდამენტურ შეკითხვაზე პასუხს:

რა გავლენას ახდენს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის გაფორმებული ასოცირების შესახებ შეთანხმება საქართველოდან ევროკავშირის ქვეყნებში ექსპორტირებული პროდუქციის დივერსიფიკაციის დონეზე?

მესამე ქვეთავი, „კვლევის მეთოდოლოგია“: კვლევა მიზნად ისახავს ექსპორტის სფეროში არსებული მდგომარეობის შესწავლას, ევროკავშირის ბაზარზე ექსპორტიორი კომპანიების ინტერნაციონალიზაციისა და ექსპორტის დივერსიფიკაციის შეფასებას, აგრეთვე ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების შესახებ შეთანხმების და მისი ნაწილის – ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების გავლენას ექსპორტიორ კომპანიებზე.

კვლევის ფარგლებში გამოვიყენეთ როგორც კაბინეტური, ისე საველე კვლევის მეთოდები. მეორადი ინფორმაციის ანალიზის ძირითად წყაროს წარმოადგენდა საქართველოს მეცნიერთა და ეკონომისტთა თეორიული და გამოყენებითი ხასიათის მეცნიერული გამოკვლევები, სხვადასხვა საერთაშორისო შეთანხმება, საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებული განვითარების გზამკვლევები, სტრატეგიები და სხვადასხვა ოფიციალური დოკუმენტები. რაც შეეხება საველე კვლევის კომპონენტს, მიგმართეთ როგორც რაოდენობრივი, ისე თვისებრივი კვლევის მეთოდებს. რაოდენობრივი მეთოდებიდან შევარჩიეთ გამოკითხვის მეთოდი, ხოლო თვისებრივი მეთოდებიდან კი – ფოკუს-ჯგუფი. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ კვლევა ჩატარდა ეთიკური ნორმებით დაცვით, კერძოდ, კვლევის პროცესში უზრუნველყოფილი იყო ნებაყოფლობითი მონაწილეობა, ანონიმურობა და კონფიდენციალობა, კვლევის მიზნის გამხელა რესპონდენტებისათვის და კვლევის ანგარიშის მიწოდება.

შემდეგ ნაბიჯს წარმოადგენდა მასობრივი გამოკითხვის ტიპის – ანკეტირების საშუალებით ჩვენ მიერ წინასწარ შედგენილი კითხვარის შევსება. ნახევრად სტრუქტურირებული კითხვარი (რომელიც მოიცავდა 29 კითხვას) შედგება შემდეგი

ბლოკებისაგან: I ბლოკი - ზოგადი ინფორმაცია კომპანიის შესახებ; II ბლოკი - ფირმების ინტერნაციონალიზაციისა და ექსპორტის დივერსიფიკაციის ხარისხის შეფასება; III ბლოკი - ექსპორტის მხარდამჭერი პროგრამების გაგენა და IV ბლოკი - ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის (DCFTA) გაგენა საქსპორტო საქმიანობაზე.

კვლევის პროცესში საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურიდან გამოვითხოვეთ ევროკავშირის ბაზარზე უმსხვილესი ექსპორტიორი კომპანიების ბაზა და შემთხვევითი შერჩევის პრინციპის საფუძველზე მოვახდინეთ პერსონალური, სატელეფონო ან ონლაინ ინტერვიუს ჩატარება ე.წ. google doc-ის ინსტრუმენტის საშუალებით. კვლევის პროცესში კითხვარი დავაგზავნეთ 300-მდე ექსპორტიორ კომპანიასთან, უკუკავშირის მაჩვენებელმა შეადგინა 158, ანუ 53% კვლევის ფარგლებში გამოვიკითხეთ 158 რეპონდენტი.

კითხვარი მოიცავდა როგორც ღია, ასევე დახურული ტიპის კითხვებს (კითხვარში გამოყენებულია ლიკერტის 4-ბალიანი შკალა, სადაც 4 წარმოადგენს ყველაზე მნიშვნელოვანს, ხოლო 1 – მნიშვნელობის არმქონეს). რაც შეეხება ღია კითხვებს, რესპონდენტებს მივეცით შესაძლებლობა, გამოეხატათ თავიანთი მოსაზრება.

გამოკითხვამ საშუალება მისცა კომპანიებს დაეფიქსირებინათ საკუთარი მოსაზრებები საქსპორტო საქმიანობის განხორციელებაზე მოქმედი სტიმულების, საქსპორტო სტრატეგიის, მთავრობის მხრიდან შეთავაზებული ღონისძიებებისა და სხვათა შესახებ. კვლევისთვის შემუშავებულ იქნა ელექტრონული კითხვარი, კითხვარის საშუალებით მიღებული ინფორმაცია დამუშავებულ იქნა სტატისტიკური პროგრამის SPSS გამოყენებით და Excel პროგრამის აქტიური თანამონაწილეობით.

ამასთანავე, რაოდენობრივი კვლევის მეორე ნაწილი გულისხმობდა ფირმების მიერ ექსპორტირებული საქონლის კონცენტრაციის დონის ანალიზს და დივერსიფიკაციის ინდექსის გამოთვლას 10 ყველაზე მსხვილი სასაქონლო ჯგუფისთვის. კვლევის პროცესში გამოვიყენეთ ჰერფინალდ-ჰირშმანის დივერსიფიკაციის ინდექსის გამოსათვლელი ფორმულა:

$$H1 = \sqrt{\sum_{i=1}^n \left[\frac{X_{it}}{X_t} \right]^2}$$

სადაც, x_i წარმოადგენს i საქონლის ექსპორტის ღირებულებას t წელში, ხოლო X გეიგენებს მთლიან ექსპორტს. ცხადია, H1-ისმაქსიმალური მნიშვნელობა უტოლდება 1-ს, მინიმალურ მნიშვნელობას რაც შეეხება, ეს დამოკიდებულია N -ზე, კატეგორიების რაოდენობაზე.

მონაცემების ანალიზისთვის საჭირო იყო სტატისტიკური მაჩვენებლების ანალიზი ფირმების დონეზე, თუმცა მონაცემები ხელმისაწვდომი არაა. აქედან გამომდინარე, ანალიზისთვის მოვახდინეთ ქვეყნის დონეზე აღებული მაჩვენებლების დისაგრეგაცია, რაც ხელმისაწვდომია გაერთიანებული ერების ვაჭრობის სტატისტიკის ვებგვერდზე¹. კვლევის პროცესში აღნიშნული ვებგვერდის საშუალებით მოვიძიეთ 2004-2014 წლების სტატისტიკური მაჩვენებლები ევროკავშირთან მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობების მქონე ქვეყნებთან (ბულგარეთი, გერმანია და იტალია) და კვლევის პროცესში გამოვლენილ პოტენციურ პარტნიორთან (პოლონეთი) პირველ ყოვლისა, 2-ნიშნა სასაქონლო პოზიციების მიხედვით, შემდეგ გამოვყავით წლების განმავლობაში ე.წ. ტოპ 10 პროდუქტი და მოვახდინეთ მისი დესაგრეგირება 4-ნიშნა სასაქონლო პოზიციების მიხედვით. ამ შედეგების საფუძველზე გავიანგარიშეთ კონცენტრაციის მაჩვენებელი.

რაოდენობრივი გამოკითხვის შემდეგ ჩავატარეთ ფოკუს-ჯგუფი, სადაც მონაწილეობა მიიღო საკვლევი თემატიკის გარშემო დისკუსიაში სფეროს წარმომადგენელმა სხვადასხვა დაინტერესებულმა მხარემ, მათ შორის, სხვადასხვა ექსპერტები, ექსპორტიორთა განვითარების ასოციაციის წარმომადგენელი, ევროკავშირის საქართველო ბიზნეს საბჭოს წარმომადგენელი და სხვ. ჯამში, ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეობა მიიღო 9 ექსპერტმა და გამოთქვა თავისი მოსაზრება ქართული ფირმების ინტერნაციონალიზაციის და ექსპორტის დივერსიფიკაციის პროცესის, დამაბრკოლებელი თუ ხელშემწყობი ფაქტორებისა და ახალი რეალობის – ასოცირების შესახებ შეთანხმების შესახებ. ფოკუს-ჯგუფის ფასილიტაცია გასწია სადისერტაციო ნაშრომის ავტორმა.

არ არსებობს შერჩევა ცდომილების გარეშე. შერჩევის ცდომილება დაკავშირებულია იმ ფაქტთან, რომ მიუხედავად მრავალი შესაძლო ვარიანტისა, გენერალური ერთობლიობიდან მხოლოდ ერთი კონკრეტული შერჩევითი ერთობლიობა იქნა მიღებული. რაც შეეხება სხვა შეცდომებს, რომლებიც არაშერჩევით ცდომილებებად

¹United Nations Commodity Trade Statistics Database, <http://comtrade.un.org/>

იწოდებიან, ისინი, ერთი მხრივ, უშუალოდ შერჩევის პროცესთანაა დაკავშირებული. კერძოდ, შერჩევის არასრულყოფილი ჩარჩო, პასუხის გაუცემლობა და სხვ., მეორე მხრივ კი, გამოკვლევის ცალკეულ ეტაპთან. კერძოდ, გაუმართავი კითხვარი, კოდირების შეცდომები და ა.შ. კვლევის პროცესში ცდომილებად მივიჩნიეთ 3-იანი ვარიაცია.

მეორე თავი: საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობები და პერსპექტივები

მეორე თავი ოთხი ქვეთავისგან შედგება: ა) „საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობები“, ბ) „საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ვაჭრობის დინამიკა“, გ) „საქართველოს მთავრობის ინიციატივები კერძო სექტორის განვითარების უზრუნველსაყოფად“ და დ) „საქართველო-პოლონეთის ეკონომიკური ურთიერთობები“. **პირველი ქვეთავი** ანალიზებს საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობების ქრონოლოგიას, ყურადღება გამახვილებულია ასოცირების შესახებ შეთანხმებაზე და მოცემულია შეთანხმების ე.წ. SWOT ანალიზი: კიდევ ერთხელ რომ გავუსვათ ხაზი იმ გარემოებას, რომ ასოცირების შესახებ შეთანხმება ევროკავშირთან პოლიტიკურ ასოცირებას, ეკონომიკურ და დარგობრივ ინტეგრაციას, ამასთანავე გარდა საქონლით ვაჭრობისა, მომსახურებით ვაჭრობას და სატარიფო ბარიერებთან ერთად, არასატარიფო ბარიერების დაძლევისა ც გულისხმობს, იგი საქართველოს გარკვეულ უპირატესობას ანიჭებს (სხვა შეთანხმებებისგან განსხვავებით), რაც გამოიხატება, შეთანხმების ძლიერ მხარეებში: პოლიტიკური ნაწილის ძირითადი იდეა უკავშირდება სტაბილურობისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობას რეგიონში, ასევე დემოკრატიული პროცესების ხელშეწყობას, ხოლო ვაჭრობასთან დაკავშირებული დებულებებიდან (DCFTA-ის ნაწილი) ყურადსაღებია ტარიფებისა და კვოტების გარეშე ვაჭრობა ევროკავშირთან (გარდა სამი გამონაკლისისა), „არასატარიფო ბარიერების“ მოხსნა, „ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერების“ შემცირება, კანონმდებლობის ჰარმონიზება ევროკავშირის რეგულაციებთან, კაპიტალის თავისუფალი მოძრაობა, ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების დაცვა.

რაც შეეხება შეთანხმები სუსტ მხარეებს, პირველ ყოვლისა, შეთანხმება ღიად ტოვებს ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივას (რაც იგულისხმება მხოლოდ „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ინიციატივის მონაწილე ქვეყნებისთვის). უშუალოდ გამონაკლისებს თუ დავუბრუნდებით, ევროკავშირში იმპორტირებისას კვოტირებულია ნიორი, რომლის წლიური საიმპორტო კვოტა შეადგენს 220 ტონას.

აღნიშნული რაოდენობა დაბალია, ფულად გამოსახულებაში რომ განვიხილოთ, დაახლოებით ნახევარ მილიონ აშშ დოლარს შეადგენს (საბაზრო ფასებით), მაშინ როდესაც საქართველოს მთლიანმა ექსპორტმა ევროკავშირში 2013 წელს 600 მილიონ აშშ დოლარს გადააჭარბა. ნივრის წარმოება საქართველოში 2013 წელს 7.5 ათას ტონას შეადგენდა, რაც დაახლოებით 30-ჯერ აღემატება ევროკავშირის საიმპორტო კვოტას, მაგრამ მისი ექსპორტი მხოლოდ შეზღუდული რაოდენობით ხორციელდება. მაგალითად, 2012 წელს საქართველოდან ექსპორტირებულ იქნა სულ 41.3 ათასი აშშ დოლარის ნიორი, რაც საერთაშორისო ბაზარზე მისი საბითუმო ფასის (50 აშშ ცენტის/კგ) გათვალისწინებით დაახლოებით 80 ტონაა. შეიძლება ითქვას, რომ ახლო მომავალში საქართველოს ექსპორტი ვერც კი აითვისებს მოცემულ (220 ტონა) კვოტას. ამის მიზეზს შეიძლება წარმოადგენდეს ევროკავშირის ბაზარზე დემპინგური ნივრის მოხვედრა, მაგრამ საკმაოდ ნეგატიური ფაქტია, რომ ევროკავშირი ასეთი სახის შემზღუდველ ზომას მიმართავს მცირე ქვეყანასთან ვაჭრობაში.

მეორე შეზღუდვა შეთანხმების მიხედვით გულისხმობს გარკვეული პროდუქტების (სულ 15 პოზიცია სოფლის მეურნეობის პროდუქტები) დაქვემდებარებას გაყალბების საწინააღმდეგო მექანიზმს. ეს ნიშნავს სიით გათვალისწინებულ პროდუქტების იმპორტზე ზღვრული რაოდენობების მინიჭებას, რომელთა გადალახვის ზემოთ შესაბამისი პროდუქტი აღარ დაექვემდებარება შეთანხმებით მინიჭებულ საბაჟო პრეფერენციებს და შემდეგი ექვსი თვის განმავლობაში მის მიმართ გამოყენებულ იქნება ე.წ. „კონვენციური“ (ჩვეულებრივი) მოპყრობა. იმისთვის, რომ ქვეყანამ თავი აარიდოს ასეთ შეზღუდას, მის ოფიციალურ ორგანოებს ესაჭიროებათ მტკიცებულებების წამოდგენა ევროკავშირისთვის იმის თაობაზე, რომ ქვეყანაში ნამდვილად იწარმოება უფრო მეტი საექსპორტო რაოდენობა შესაბამისი პროდუქტისა, ვიდრე დაწესებულია მოცემული შეზღუდვით. ამ მექანიზმის შემოღების მიზეზს წარმოადგენს შიში იმისა, რომ მესამე ქვეყნებიდან შემოსულმა პროდუქტმა, გაყალბებული წარმოშობის სერტიფიკატის მეშვეობით, არ მიიღოს ევროკავშირის ბაზარზე დაშვების ის სპეციალური პირობები, რომელსაც ამ შემთხვევაში საქართველო იღებს. შეთანხმებული ზღვრული მაჩვენებლები, როგორც წესი, დაქვემდებარებულ პროდუქტთან მიმართებაში ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალით განისაზღვრება.

ასოცირების შესახებ შეთანხმების სუსტ მხარეებზე მსჯელობისას ასევე განვიხილოთ მესამე შეზღუდვა, ე.წ. „შესვლის ფასი“, ანუ დანართში ჩამოთვლილი პროდუქტები ევროკავშირში იმპორტისას უნდა დაექვემდებაროს საბაჟო გადასახადს, ამ გადასახადის „ადვალორული“ კომპონენტის გარეშე. რიგ პროდუქტებზე საბაჟო განაკვეთები ორ კომპონენტს შეიცავენ – ღირებულებითს (ადვალორული) და სპეციფიურს. აღნიშნულ დანართში ექცევა II-B სულ 28 დასახელების სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროდუქტი.² „ბაზარზე შესვლის ფასი“, გაუქმებული ადვალორული გადასახის პირობებში მნიშვნელოვანი არ არის. უფრო მნიშვნელოვანია, სამაგიეროდ ის მინიშნება, რომ ამ პროდუქტებზე გაუქმებულია (მხოლოდ) ადვალორული კომპონენტი ტარიფისა, ნიშნავს იმას, რომ ისინი დაიბეგრებიან შესაბამის პროდუქტებზე, ევროკავშირის რეგულაციით გათვალისწინებული სპეციფიური (ფიზიკური სიდიდეებიდან გამომდინარე) განაკვეთებით. როგორც წესი, ასეთი სქემა ფასის კონკურენციის დასათრგუნდაა გამოგონილი. სავარაუდოდ, ზემოჩამოთვლილი პროდუქტები სენსიტიურ კატეგორიას წარმადგენს რიგი წვეწვებისთვის და ევროკომისია ცდილობს შიდა ბაზარზე მათზე ისეთი ფასები შეინარჩუნოს, რომელიც ადგილობრივ მწარმოებლებს ხელს აძლევს. გასაგებია, რომ ჩვენს ფერმერებს ასეთ პირობებში გაუჭირდებათ ფასით კონკურირება და ბაზარზე წარმატებას მხოლოდ მაღალი ხარისხის, განსაკუთრებული ჯიშებისა და სათანადო მარკეტინგის ხარჯზე თუ შეძლებენ.

რაც შეეხება ასოცირების შესახებ შეთანხმების შესაძლებლობებს, იგი უკავშირდება ვაჭრობის, მშპ-ის, ეკონომიკურ, დასაქმების, ინვესტიციების ზრდას, ასევე მმართველობისა და პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების მეტ გამჭვირვალებას, ჩართულობის ზრდას, მომხმარებელთა დაცვის უკეთეს სტანდარტებს, სოფლის მეურნეობის მოდერნიზებას, შრომის პირობების გაუმჯობესებასა და კონკურენციის დაცვას; ხოლო საფრთხეების ანალიზი ეხება ურთიერთობის დაძაბვას რუსეთთან (განსაკუთრებით აქტუალური იყო ეს საკითხი ხელმოწერის დროს), მოკლევადიან პერიოდში მეწარმეების მცირე სარგებელს დაკისრებულ ვალდებულებებთან შედარებით, სენსიტიური სექტორების კრიზისს გარდამავალ პერიოდში, ასევე იმ ფაქტს, რომ ქართველი ფერმერების ნაწილი დაზარალებულიან DCFTA-ის ამოქმედების შედეგად და ევროკავშირიდან იმპორტის

² პომიდორი, კიტრი, არტიშოკი, ყაბაყი, ფორთოხალი, მანდარინი ტანჟერინები, ციტრუსის ჰიბრიდები, ლიმონი, სუფრის ჯიშების ყურძენი, ვაშლი, მსხალი, გარგარი, მუავე ალუბალი, ბალი, ნექტარინები, ქლიავი, ყურძნის წვენი.

ზრდას. მეორე ქვეთავი მიმოიხილავს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ვაჭრობის დინამიკას, სადაც გაანალიზებულია ექსპორტის დინამიკა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში, ევროკავშირში ექსპორტის ძირითადი დანიშნულების ქვეყნები, ევროკავშირის ქვეყნებში ექსპორტირებული საქონლის უმსხვილესი სასაქონლო პოზიციები, ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიერ განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში და ა.შ. მესამე ქვეთავი წარმოაჩენს საქართველოს მთავრობის ინიციატივებს კერძო სექტორის განვითარების უზრუნველსაყოფად ასოცირების შესახებ შეთანხმების კონტექსტით, მათ შორის სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებულ სხვადასხვა ინიციატივებს – მეწარმეობის განვითარების სააგენტო, საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტო, პროგრამა „აწარმოე საქართველოში“, სოფლის მეურნეობის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების სააგენტო, ევროკავშირის დახმარების სხვადასხვა პროექტი და ა.შ. რაც შეეხება მეოთხე ქვეთავს, გაანალიზებულია საქართველო-პოლონეთის ეკონომიკური ურთიერთობები, აქცენტი გაკეთებულია პოლონეთის დაახლოების გზაზე ევროკავშირთან და განხილულია სცენარი იმ შემთხვევის, პოლონეთი რომ არ გამხდარიყო ევროკავშირის წევრი ქვეყანა (აღსანიშნავია, რომ ასოცირების შესახებ შეთანხმებაში, პოლონეთის შემთხვევაში, გათვალისწინებული იყო ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივა).

მესამე თავი: კვლევის შედეგები

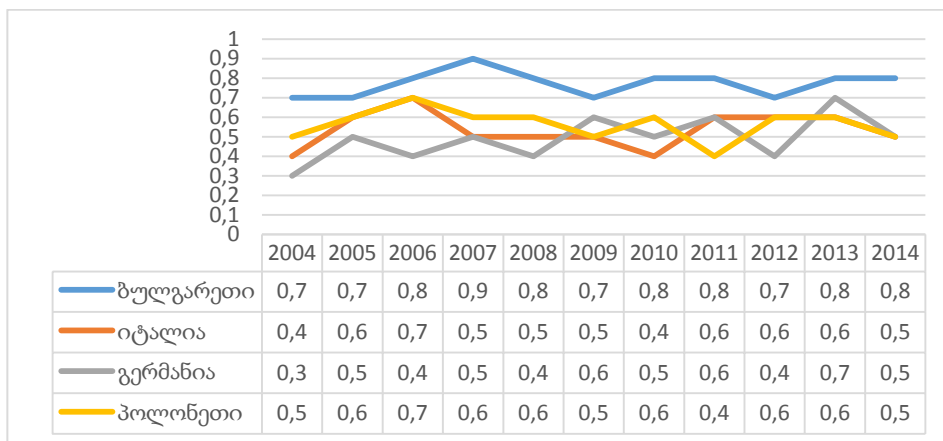
მესამე თავი სამი ქვეთავისგან შედგება: ა) „ექსპორტიორ კომპანიებში ჩატარებული კვლევის დეტალური შედეგები“, ბ) „ექსპორტის დივერსიფიკაციის ინდექსი მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობის მქონე ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან“ და გ) „ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის მოდელი“. პირველი ქვეთავი აანალიზებს ექსპორტიორ კომპანიებში ჩატარებული კვლევის შედეგებს, სადაც გამოიკვეთა შემდეგი ძირითადი გარემოებები: საექსპორტო საქმიანობის განხორციელებაზე მოქმედ ძირითად სტიმულებს წარმოადგენს გაყიდვების ზრდა, ბაზრების დივერსიფიკაცია და შიდა ბაზართან შედარებით მაღალი ფასი; ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის სტრატეგიებს შორის აქტიურად გამოიყენება პირდაპირი ექსპორტი (რესპონდენტთა 78%-სთვის სასურველ სტრატეგიად აღიქმება), შემდეგ ადგილზე მოდის არაპირდაპირი ექსპორტი 8%-იანი წილით, ელექტრონული კომერცია – 5%, საზღვარგარეთული სავაჭრო ფილიალი – 3%, ხოლო სხვა

სტრატეგიები ერთად (ერთობლივი საწარმო – მარკეტინგი, წარმოება), მიმართავს გამოკითხულ ექსპორტიორთა 6%; რესპონდენტთა 51% აცხადებს, რომ დამატებით მოთხოვნას პროდუქციის ექსპორტირებისას ადგილი არ ჰქონია, რაც შეეხება დანარჩენ 49%-ს, მათ დაადასტურეს ამგვარი მოთხოვნების არსებობა და დადგინდა, რომ პროდუქციის შეტანისათვის კონკრეტულ უცხოურ ბაზარზე რესპონდენტთა 44%-ს დასჭირდა ისეთი მოთხოვნის დაკმაყოფილება, როგორცაა ხარისხის დამადასტურებელი სერტიფიკატის წარდგენა, სპეცშეფუთვის მოთხოვნა წაყენა 15%-ს, მარკირება გაიარა 19%-მა, ჯანმრთელობის სერტიფიკატი მოითხოვეს ექსპორტიორთა 11%-გან; გამოკითხული კომპანიების მხოლოდ 23%-ია საქართველოს ექსპორტიორთა ასოციაციის წევრი; კომპანიის მხრიდან საექსპორტო ბაზრებზე შეღწევისათვის საჭირო ღონისძიებათა მნიშვნელობის დონე შეფასდა შემდეგი რიგითობის მიხედვით: დაინტერესებულ ბაზრებზე არსებული რეგულაციების შესწავლა, საექსპორტო ბაზრებში მონაწილეობა და მიზნობრივი ბაზრების კვლევა; ახალ საექსპორტო ბაზრებზე შესაღწევად მთავრობის მხრიდან გასატარებელ ღონისძიებათა მნიშვნელობას რაც შეეხება, გამოკითხული კომპანიების წარმომადგენლები ყურადღებას ამახვილებენ შემდეგზე – თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებების დადება/ამოქმედება (გამოკითხულთა 38%-სთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია), საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფა და სპეციალურ სამთავრობო პროგრამებში მონაწილეობა; საექსპორტო ბაზრების შესასწავლ ინფორმაციათა მნიშვნელობის ხარისხის შეფასებისას რესპონდენტებმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიანიჭეს ბაზრის მახასიათებლებს, ტარიფებსა და გადასახადებს და ბოლოს, სტანდარტებსა და სერტიფიკატებს; ექსპორტის მხარდამჭერი პროგრამებით სარგებლობის გამოკითხულთა მხოლოდ 30%, ხოლო საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ექსპორტის ხელშეწყობის სამსახურის მომსახურებით საერთოდ არ უსარგებლია რესპონდენტთა 72%-ს; წარმოების პროცესისთვის დამახასიათებელ პრობლემურ საკითხებად გამოიკვეთა არახელსაყრელი საგადასახადო გარემო, სურსათის მოთხოვნების დაუცველობა და ნედლეულსა და მასალებზე არსებული მაღალი ფასი; ხოლო ექსპორტირების პროცესში წარმოქმნილ პრობლემურ საკითხებს მიეკუთვნება ვალუტის კურსის ცვლილების გავლენა ექსპორტზე, ვაჭრობაში დაცვითი ზომების არსებობა და საბაჟო პროცედურები; მომსახურების ექსპორტს ევროკავშირის ბაზრებზე ახორციელებს გამოკითხულთა მხოლოდ 17%; ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის ძალაში შესვლის გავლენას ექსპორტიორი

კომპანიები ძირითადად აფასებენ, როგორც კარგს ან საშუალო მოვლენას; გამოკითხული კომპანიების სამომავლო გეგმები ექსპორტის ზრდის თვალსაზრისით უკავშირდება შემდეგ სამეულს – გერმანია (22%), პოლონეთი (11%) და ბელგია (7%).

მეორე ქვეთავი ანალიზებს მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობების მქონე ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან ე.წ. ტოპ 10 პროდუქტის კონცენტრაციის ხარისხს 4-ნიშნა სასაქონლო პოზიციების მიხედვით: **ბულგარეთის** შემთხვევაში 4-ნიშნა სასაქონლო პოზიციის მიხედვით 2014 წელს 11 კატეგორია დაემატა 2004 წელს დაფიქსირებულ 23-იან მაჩვენებელს. **იტალიის** შემთხვევაში 4-ნიშნა სასაქონლო პოზიციის მიხედვით 2014 წელს 84 კატეგორია დაემატა 2004 წელს დაფიქსირებულ 51-იან მაჩვენებელს. რაც შეეხება **გერმანიას**, 4-ნიშნა სასაქონლო პოზიციის მიხედვით 2014 წელს 163 კატეგორია დაემატა 2004 წელს დაფიქსირებულ 94-იან მაჩვენებელს, ხოლო **პოლონეთის** შემთხვევაში 4-ნიშნა სასაქონლო პოზიციის მიხედვით 2014 წელს 46 კატეგორია დაემატა 2004 წელს დაფიქსირებულ 12-იან მაჩვენებელს, რაც საკმაოდ მაღალ მაჩვენებელს წარმოადგენს, თუმცა გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ 2014 წლის სტატისტიკა არაა სრულყოფილი და თუ შევადარებთ აღნიშნულს 2013 წლის მაჩვენებელს, მივიღებთ სასაქონლო ნიშნით დივერსიფიკაციის მაჩვენებლის 140-ით ზრდას. თუ განვიხილავთ ჰერფინალდ-ჰირშმანის ინდექსს ოთხივე ქვეყნის მიხედვით, მივიღებთ შემდეგ სურათს (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1. ჰერფინალდ-ჰირშმანის ინდექსის დინამიკა

როგორც მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობების მქონე ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ანალიზიდან ირკვევა, კონცენტრაციის ყველაზე მაღალი ხარისხი (99%) ფიქსირდება ბულგარეთში განხორციელებული ექსპორტის შემთხვევაში და ჰერფინალდ-ჰირშმანის ინდექსი უტოლდება საშუალოდ 0,9-ს, ხოლო კონცენტრაციის ყველაზე

დაბალი (93%) მაჩვენებელი ფიქსირდება გერმანიის შემთხვევაში და საშუალოდ ფერჰინალდ-ჰირშმანის ინდექსი უტოლდება 0,4-ს.

მესამე ქვეთავი გვთავაზობს ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზრებზე შეღწევის მოდელს (იხ. დანართი 2). ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება უაღრესად მნიშვნელოვანია ქართული ფირმებისთვის, თუმცა გარკვეულ პირობებს უყენებს ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში ექსპორტიორ კომპანიებს, რომელთა დაკმაყოფილებაც თავისთავად გულისხმობს ევროკავშირის სტანდარტების შესაბამისი პროდუქციის ექსპორტს, წარმოების სრულყოფას, ტექნოლოგიების ტრანსფერს და ა.შ. ესეთ კოგნიტურ ფილტრებს წარმოადგენს საქონლის წარმოშობის წესების დაცვა, სურსათის უვნებლობის მოთხოვნების გათვალისწინება, სხვადასხვა ხარისხის სერტიფიკატების ფლობა (განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია HASSP), სანიტარული და ფიტოსანიტარული ზომების დაცვა და მენეჯმენტის მიერ შესაძლებლობების სწორად გამოყენება.

რაც შეეხება კვლევის შედეგად გამოვლენილ შეღწევის ძირითად სტრატეგიებს, რომელთაც იყენებენ ქართული ფირმები, აღსანიშნავია პირდაპირი ექსპორტი, არაპირდაპირი ექსპორტი, ელექტრონული კომერცია და საზღვარგარეთული სავაჭრო ფილიალი. რიგ შემთხვევებში ადგილი აქვს კომპანიების მხრიდან სტრატეგიების კომბინაციების გამოყენებას.

ქართული ფირმების ინტერნაციონალიზაციის პროცესის დამაჩქარებელ ერთ-ერთ ფაქტორს მიეკუთვნება ფირმების რესურსები და კომპეტენციები. ცხადია, რაც უფრო მეტ ე.წ. უნიკალურ რესურსს და საკვანძო კომპეტენციას ფლობს კომპანია, მით უფრო უადვილდება ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის პროცესი. სტატისტიკურად ძირითად მოთამაშეებს წარმოადგენს მსხვილი ბიზნესის წარმომადგენლები, თუმცა ასევე ვხვდებით მცირე და საშუალო კომპანიებსაც, რომელთაც იპოვეს გარკვეული ნიშა ევროკავშირის ბაზარზე და დაიმკვიდრეს თავი ამა თუ იმ მიმართულებით.

ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის პროცესში ფიქსირდება არაერთი დამაბრკოლებელი ფაქტორი, რომელთაგან აღსანიშნავია ვალუტის კურსის ცვლილების გავლენა, ექსპორტთან დაკავშირებული რეგულაციების არცოდნა, სამიზნე ქვეყნის სატარიფო და არასატარიფო პოლიტიკა, ვაჭრობაში დაცვითი ზომების არსებობა, საბაჟო პროცედურები და ტექნიკური ბარიერები ვაჭრობაში.

დასკვნა

ასოცირების შესახებ შეთანხმება პოზიტიურ გავლენას მოახდენს საქართველოს საგარეო-ეკონომიკური პრიორიტეტების შეცვლაზე, თანდათანობით მოხდება ასოცირების შესაძლებლობების ათვისება ქართული კომპანიებისა თუ უცხოური ინვესტორების მიერ, რაც დადებითად აისახება ქართული საწარმოების ინტერნაციონალიზაციის პროცესზე ევროკავშირის 28 წევრ ქვეყანაში. ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცე შესაძლებელს გახდის ქართული საწარმოებისთვის მოხდეს ევროპული გამოცდილების გაზიარება, ტექნოლოგიების ტრანსფერი, განვითარება ერთობლივი საწარმოები მესამე ქვეყნებთან, გაიზრდება წარმოების კულტურა და განვითარდება მაღალტექნოლოგიური კონკურენტული საქონლის წარმოების ტრადიცია.

ის მნიშვნელოვანი როლი, რომელიც აკისრია ქვეყანას, არის პოლიტიკის ადაპტაცია დივერსიფიკაციის განხორციელების ხელშეწყობისთვის, ამასთანავე ცნობიერების დონის ამაღლების ხელშეწყობა ასოცირების შესახებ შეთანხმების შედეგად გატარებული თუ გასატარებელი ღონისძიებებისა და მათი შედეგების შესახებ.

- საქართველო-ევროკავშირის შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის ჩამოყალიბება ხელს შეუწყობს:
 - ევროკავშირის ბაზრის მოთხოვნებთან თავსებადი სავაჭრო სისტემის ფორმირებას;
 - გამჭვირვალე, სტაბილური ბიზნეს გარემოს ჩამოყალიბებას;
 - საქართველოს საინვესტიციო მიმზიდველობისა და შესაბამისად, უცხოური ინვესტიციების ზრდას;
 - ქვეყნის მდგრად განვითარებასა და ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად გამოყენებას;
 - ახალი საწარმოებისა და საექსპორტო პროდუქციის შექმნას;
 - ადგილობრივი წარმოების მასშტაბების ზრდის კვალობაზე ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას;
 - ქართული პროდუქციის საექსპორტო ბაზრების დივერსიფიცირებასა და გაფართოებას;
 - ქართველი ექსპორტიორებისთვის ექსპორტთან დაკავშირებული ხარჯების შემცირებას;

- ქართველი მომხმარებლისთვის უსაფრთხო და უვნებელი პროდუქტის მიწოდებას;
- ინტელექტუალური საკუთრების უფლების დაცვას;
- სახელმწიფო ადმინისტრირების ორგანოების განვითარებას ევროპული საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად;
- ზოგადად, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებასა და ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას: მოკლევადიან პერსპექტივაში მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ზრდას 1,7 %-ით, ხოლო გრძელვადიან პერსპექტივაში - 4,3 %-ით. მოკლევადიან პერსპექტივაში ექსპორტის 9 %-ით, ხოლო იმპორტის 4,4 %-ით, ხოლო გრძელვადიან პერსპექტივაში ექსპორტის 12 %-ით, ხოლო იმპორტის 7,5%-ით ზრდას.

როგორც მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობების მქონე ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ანალიზიდან ირკვევა, კონცენტრაციის ყველაზე მაღალი ხარისხი (99%) ფიქსირდება ბულგარეთში განხორციელებული ექსპორტის შემთხვევაში და ჰერფინალდ-ჰირშმანის ინდექსი უტოლდება საშუალოდ 0,9-ს, ხოლო კონცენტრაციის ყველაზე დაბალი (93%) მაჩვენებელი ფიქსირდება გერმანიის შემთხვევაში და საშუალოდ ფერჰინალდ-ჰირშმანის ინდექსი უტოლდება 0,4-ს, ხოლო ძირითად სავაჭრო სასაქონლო კატეგორიებს წარმოადგენს საკვებად ვარგისი ხილი და კაკალი; ციტრუსების კანი ან ნესვის ქერქი; მადნები, წიდა და ნაცარი; სასუქები; მერქანი და მისი ნაწარმი, ხის ნახშირი; ბოსტნეულის, ხილის, კაკლისა ან მცენარეთა სხვა ნაწილების გადამუშავების პროდუქტები; ტანსაცმელი და ტანსაცმლის საკუთნოები, გარდა ტრიკოტაჟისაგან, მანქანით ან ხელით ნაქსოვი და სასმელები, ალკოჰოლური სასმელები და ძმარი.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ კვლევის პროცესში გამოყენებული ემპირიული ანალიზი მხოლოდ პირველი ნაბიჯია ქართული ფირმების საექსპორტო სამიანობის დივერსიფიკაციის ანალიზის პროცესში. კვლევიდან გამომდინარეობს, რომ ქართული საგარეო ეკონომიკა საკმაოდ სუსტია ექსპორტის დივერსიფიკაციის კონტექსტით და დიდწილად დამოკიდებულია საგარეო შოკებსა და მსოფლიოს ბაზრებზე მიმდინარე ტენდენციებზე. საგარეო სექტორის სტაბილურობა მიიღწევა არა მხოლოდ საერთაშორისო ვაჭრობის ლიბერალიზაციით, არამედ კომპლექსური შიდა ეკონომიკური პილიტიკის გატარებით, რაც უზრუნველყოფს ჯანსაღ კონკურენციას, ხელს შეუწყობს მცირე და საშუალო ბიზნესს აწარმოონ ახალი პროდუქცია და ა.შ.

ასევე ყურადსადეგია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მხარდამჭერი პოლიტიკის გატარება, ვინაიდან უცხოელი ინვესტორები ქვეყანაში ქმნიან არა მხოლოდ ახალი ტექნოლოგიების და პროდუქციის დანერგვის შესაძლებლობას, არამედ „ნოუ ჰაუს“ ტრანსფერს, რაც უკავშირდება მართვის ინოვაციურ მეთოდებს, ხარისხის სტანდარტს და ა.შ. უდავოდ უნდა აღინშნოს იმ პოზიტიური ტენდენციის შესახებ, რაც შეინიშნება ბოლო პერიოდში საქართველოში, კერძოდ, საგარეო ვაჭრობა უფრო და უფრო ორიენტირებული ხდება ევროპულ ბაზრებზე. ევროკავშირთან ეკონომიკურ ინტეგრაციას ხელს უწყობს ევროკავშირთან ამოქმედებული ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცე (DCFTA), რაც უპრეცედენტო ლიბერალიზაციას გულისხმობს როგორც სატარიფო, ასევე არასატარიფო ბარიერების შემცირების თვალსაზრისით როგორც საქონლით, ისე მომსახურებით ვაჭრობის პროცესში.

დანართი 1. ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზარზე ინტერნაციონალიზაციის პროცესის მოდელი

მაპროვოცირებელი ფაქტორები

გარემო ფაქტორების ცვლილება ქვეყნის დონეზე

- ახალი ბაზრების განვითარება
- დერეგულაცია

გარემო ფაქტორების ცვლილება ევროკავშირის დონეზე

- სავაჭრო ურთიერთობების გაღრმავება
- ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (DCFTA)

კოგნიტური ფილტრები

საქონლის წარმოშობის წესები

სურსათის უვნებლობის მოთხოვნები

ხარისხის სერტიფიკატი

სანიტარული და ფიტოსანიტარული ზომები

მენეჯერების ინტ. სურვილი, რისკისადმი მზაობა, შესაძლებლობების აღქმა

რაციონალური მოტივები

გაყიდვების ზრდა

ბაზრების დივერსიფიკაცია

მაღალი ფასი ადგ. პროდუქციასთან შედარებით

საერთ. გამოცდილების შექმნა

შელწევის სტრატეგიები

პირდაპირი ექსპორტი

არაპირდაპირი ექსპორტი

ელექტრონული კომერცია

საზღვარგარეთული სავაჭრო ფილიალი

დამაჩქარებელი ფაქტორები

ფირმის რესურსები და კომპეტენციები

ფირმის საერთაშორისო გამოცდილება

მენეჯერული უნარების ხელმისაწვდომობა

დამაბრკოლებელი ფაქტორები

ვალუტის კურსის ცვლილების გავლენა

ვაჭრობაში დაცვითი ზომების არსებობა

ექსპორტთან დაკავშირებული რეგულაციების ცოდნა

საბაჟო პროცედურები

იმპორტიორი ქვეყნების სატარიფო და არასატარიფო პოლიტიკა

ტექნიკური ბარიერები ვაჭრობაში

□ გამოქვეყნებული შრომები

- Daghelishvili N., *Export Diversification of Georgian firms to the EU market*, Asian Economic and Financial Review, AEFR/1294/16, 2016.
- დადელიშვილი ნ.,
ქართული ფირმების ევროკავშირის ბაზარზე შეღწევის სტრატეგიები,
ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი დარეგულირებადი სამეცნიერო-
ურნალი “ეკონომიკა”, 1-2, 2016.
- დადელიშვილი ნ.,
საქართველოს სამომავლო პერსპექტივები ასოციაციის შეთანხმების კონტექსტით,
სამეცნიერო-ურნალი “ეკონომიკა და ბიზნესი”, 1, 2015.
- დადელიშვილი ნ., ღრმა და ყოველს მომცველი თავისუფალი ვაჭრობის
შესახებ შეთანხმება (DCFTA) - რეალობა თუ “პარტნიორობა ქაღალდზე?”,
სამეცნიერო-ურნალი “ეკონომიკა და ბიზნესი”, 1, 2013.